

نگاهی به اقتصاد

سردبیر

سال ۱۳۹۰ از نظر اقتصادی برای کشور سال پر فراز و نشیبی در عرصه‌های داخلی و جهانی بود. با وجود تشدید فشارهای بین‌المللی از طریق اعمال تحریم‌های سازمان ملل و تحریم‌های یک جانبه کشورهای غربی، اجرای قانون هدفمندسازی یارانه‌ها با موفقیت ادامه یافت. به‌رغم حذف یارانه حامل‌های انرژی در دی ماه ۱۳۸۹ و بر خلاف انتظارات تورمی موجود، با اعمال سیاست‌های پولی و اعتباری مناسب، نرخ تورم تا حد قابل‌قبولی کنترل شد؛ به‌طوری‌که شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی در دوازده ماهه منتهی به آذر ۱۳۹۰ نسبت به دوره مشابه سال قبل در حد ۲۰/۶ درصد قرار گرفت؛ هرچند، پیشی گرفتن نرخ تورم نقطه به نقطه از نرخ تورم متوسط سالانه و نیز تفوق مطلق رشد شاخص بهای تولید کننده نسبت به شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی از افزایش نرخ تورم آتی حکایت می‌کند.

خلاصه وضعیت اقتصادی کشور در نه ماهه ۱۳۹۰ براساس آخرین اطلاعات و آمار موجود به

شرح زیر است:

۱. بخش خارجی

ارزش صادرات نفتی در نه ماهه سال ۱۳۹۰ حدود ۹۳ میلیارد دلار بود و نسبت به سال قبل ۵۳/۴ درصد رشد داشت که عمدتاً ناشی از افزایش قیمت‌های جهانی نفت و فرآورده‌های آن بود. در همین مدت، صادرات غیرنفتی نیز با ۱۳/۳ درصد رشد به حدود ۱۸/۳ میلیارد دلار بالغ گردید که در مجموع صادرات کالایی کشور به قیمت‌های فوب را به حدود ۱۱۱ میلیارد دلار رساند. با احتساب ارزش واردات فوب به‌میزان ۵۹ میلیارد دلار، حساب کالایی کشور از مازادی معادل ۵۲ میلیارد دلار برخوردار شد.

چنانچه کسری حساب خدمات (۷ میلیارد دلار)، مزاد حساب درآمد (۱۴۷ میلیون دلار) و مزاد حساب انتقالات جاری (۲۵۸ میلیون دلار) نیز در نظر گرفته شود، مزاد حساب جاری تراز پرداخت‌های خارجی کشور به ۴۶ میلیارد دلار محدود می‌شود.

۲. تحولات بودجه

طی نه ماهه سال ۱۳۹۰، درآمدهای عمومی دولت معادل ۲۸۵۰۷۲/۵ میلیارد ریال بود که ترکیب آن در مقایسه با دوره مشابه سال قبل تغییر کرد، به گونه‌ای که سهم درآمدهای مالیاتی از ۷۹ درصد به ۸۰/۳ درصد افزایش و سهم سایر درآمدها از ۲۱ درصد به ۱۹/۷ درصد کاهش یافت.

در نه ماهه سال ۱۳۹۰، از مجموع واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای، ۹۹/۸ درصد از محل منابع حاصل از نفت و فرآورده‌های نفتی و ۰/۲ درصد باقی‌مانده از محل فروش اموال منقول و غیرمنقول حاصل شد. واگذاری دارایی‌های مالی در این دوره ۴۷۶۷۶/۶ میلیارد ریال بود که در مقایسه با رقم مشابه سال قبل ۱۴/۲ درصد افزایش داشت.

طی نه ماهه سال ۱۳۹۰، پرداخت‌های هزینه‌ای دولت به ۵۶۹۷۴۲/۴ میلیارد ریال رسید که در مقایسه با دوره مشابه سال قبل ۲۴/۵ درصد افزایش و در مقایسه با رقم مصوب نه ماهه به میزان ۸۳/۹ درصد تحقق داشت. پرداخت‌های عمرانی نسبت به دوره مشابه سال قبل با ۱۰ درصد رشد به ۱۵۷۴۴۹/۷ میلیارد ریال رسید که نسبت به رقم مصوب نه ماهه ۵۹/۵ درصد تحقق داشت. از مجموع تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (پرداخت‌های عمرانی) ۸۲/۳ درصد به صورت ملی و مابقی استانی پرداخت شده است. در این دوره رقم تملک دارایی‌های مالی ۲۷۸۴۹/۹ میلیارد ریال بود.

با توجه به رقم عملکرد درآمدها، پرداخت‌های هزینه‌ای، موجودی حساب تنخواه‌گردان خزانه معین استان‌ها، تنخواه‌گردان اعتبارات هزینه‌ای و تنخواه‌گردان حقوق و مزایای مستمر کارکنان استان‌ها در نه ماهه سال ۱۳۹۰، تراز عملیاتی دولت با ۲۹۷۴۱۴/۹ میلیارد ریال کسری مواجه گردید که در مقایسه با دوره مشابه سال قبل ۲۶/۷ درصد افزایش یافت. در این دوره خالص واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای با مازادی به میزان ۲۷۷۵۸۸/۳ میلیارد ریال روبرو گردید. با توجه به فزونی کسری تراز عملیاتی نسبت به مازاد خالص واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای، مجموع تراز عملیاتی و

سرمایه‌ای بودجه عمومی دولت با ۱۹۸۲۶/۶ میلیارد ریال کسری مواجه گردید.

۳. روند قیمت‌ها

رشد سالانه متوسط شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی، شاخص بهای تولیدکننده و شاخص بهای کالاهای صادراتی در دوازده ماهه منتهی به آذر ۱۳۹۰ به ترتیب ۲۰/۶، ۳۷/۹ و ۱۲/۶ درصد بود. مقایسه این ارقام با ارقام مشابه سال قبل (۱۰/۱، ۱۰/۴ و ۱۱/۳) نشان می‌دهد که رشد هر سه شاخص بهای مذکور افزایشی بوده است.

نرخ تورم از رقم ۲۵/۹ درصد در بهمن ماه سال ۱۳۸۷ با روندی نزولی در مرداد ماه سال ۱۳۸۹ به ۸/۸ درصد و از شهریور ماه سال ۱۳۸۹ با افزایش مستمر تا آذر ماه سال ۱۳۹۰ به ۲۰/۶ درصد رسید. در میان گروه‌های اصلی تشکیل‌دهنده شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی در دوازده ماهه منتهی به آذرماه سال ۱۳۹۰، متوسط شاخص بهای گروه‌های "حمل و نقل" و "خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها" به ترتیب با ۳۰/۲ و ۲۶/۱ درصد، بیشترین رشد را داشته‌اند. این دو شاخص، با توجه به ضریب اهمیت در تشکیل شاخص کل، به ترتیب سهمی معادل ۱۳/۷ و ۳۹/۵ درصد در رشد شاخص کل داشتند.

رشد سالانه شاخص بهای تولیدکننده از ۲۱/۱ درصد در بهمن ماه ۱۳۸۷ با روندی کاهشی به ۷/۳ درصد در فروردین ماه سال ۱۳۸۹ و از اردیبهشت ماه سال ۱۳۸۹، با روندی افزایشی از ۷/۴ درصد به ۱۶/۶ درصد در اسفندماه ۱۳۸۹ رسید. روند فزاینده این شاخص در سال ۱۳۹۰ با افزایش به ۳۷/۹ درصد در آذرماه ادامه یافت.

۴. وضعیت بازار سرمایه

در نهم ماه سال ۱۳۹۰ همه شاخص‌های قیمتی بورس نسبت به دوره مشابه سال گذشته با افزایش روبرو بودند. در این میان شاخص‌های "پنجاه شرکت فعال‌تر" و "صنعت" به ترتیب با ۴۷/۹ و ۳۸/۰ درصد افزایش، بالاترین رشد شاخص‌های قیمت را به خود اختصاص دادند. طی این دوره شاخص‌های "کل"، "مالی"، "بازار اول" و "بازار دوم" نیز به ترتیب با ۳۳/۵، ۱۷/۳، ۳۴/۶ و ۲۷/۵ درصد افزایش روبرو بودند.

تعداد و ارزش سهام داد و ستد شده در نه ماهه سال ۱۳۹۰ نسبت به دوره مشابه سال قبل به ترتیب ۳۷/۴ و ۴ درصد کاهش یافتند. ارزش جاری بازار نیز در پایان نه‌ماهه سال ۱۳۹۰ نسبت به مدت مشابه سال قبل ۳۷/۷ درصد افزایش داشته است.

در نه ماهه سال ۱۳۹۰، در مجموع ۱۰۱۰۰ میلیارد ریال اوراق مشارکت منتشر شد که از مبلغ فوق تنها ۱۴/۵ درصد به فروش رفت. شرکت توسعه منابع آب و نیروی ایران ۵۰۰۰ میلیارد ریال اوراق ۵ ساله منتشر نمود که ۳۸۵ میلیارد ریال از این اوراق به فروش رسیده است. شهرداری تبریز ۱۰۰ میلیارد ریال اوراق مشارکت ۴ ساله منتشر کرد که تمامی آن به فروش رسید. شرکت نفت و گاز پارس نیز ۵۰۰۰ میلیارد ریال اوراق ۴ ساله منتشر نموده است که ۹۸۴ میلیارد ریال آن به فروش رسید.

در نه ماهه سال ۱۳۹۰ در بورس کالای ایران ۱۳۷۷۳ هزار تن محصول به ارزش ۱۱۲۵۳۵/۶ میلیارد ریال داد و ستد شد که به لحاظ حجم ۴/۲ درصد و به لحاظ ارزش ۲۵/۴ درصد نسبت به مدت مشابه سال گذشته افزایش داشته است.

۵. شاخص‌های پولی و اعتباری

رشد سالانه نقدینگی در پایان آذر سال ۱۳۹۰ برابر ۱۰/۵ درصد بود که در مقایسه با دوره مشابه سال قبل، ۴/۴ واحد درصد کاهش را نشان می‌دهد. بررسی تغییرات عوامل مؤثر بر نقدینگی بیانگر آن است که خالص دارایی‌های داخلی نظام بانکی با ۱۳/۸ درصد رشد نسبت به پایان سال قبل، سهمی برابر ۱۰/۶ واحد درصد در رشد نقدینگی داشته که در مقایسه با رقم مشابه سال گذشته ۵/۹ واحد درصد کاهش داشته است. خالص دارایی‌های خارجی نظام بانکی با ۰/۶ درصد کاهش رشد نسبت به پایان سال قبل، سهمی کاهنده برابر ۰/۱ واحد درصد در رشد نقدینگی داشته است که در مقایسه با رقم مشابه سال گذشته ۱/۵ واحد درصد افزایش نشان می‌دهد.

بررسی اجزای مصارف نقدینگی در پایان آذر سال ۱۳۹۰ نشان دهنده کاهش سهم پول و افزایش سهم شبه پول در نقدینگی است. در این دوره، سهم پول ۲/۰ واحد درصد کاهش یافت و به همین میزان به سهم شبه پول افزوده شد.

پایه پولی در نه ماهه منتهی به پایان آذر سال ۱۳۹۰، ۲/۹ درصد کاهش یافت که در مقایسه

با رشد دوره مشابه سال قبل (رشد ۷/۸ درصد)، ۱۰/۷ واحد درصد کاهش نشان می‌دهد. در آذر سال ۱۳۹۰، ضریب فزاینده نقدینگی به ۴/۸۸۷ رسید و نسبت به پایان سال قبل ۱۳/۸ درصد افزایش یافت که در مقایسه با رقم دوره مشابه سال قبل (۶/۶ درصد افزایش)، افزایش رشدی برابر ۷/۲ واحد درصد نشان می‌دهد.

ترکیب سپرده‌های مدت‌دار نشان می‌دهد در دوره مورد بررسی، سهم سپرده‌های کوتاه‌مدت در بانک‌های دولتی بیشتر از سهم این سپرده‌ها در بانک‌های غیر دولتی بوده و سهم سپرده‌های بلندمدت در بانک‌های غیردولتی بیش از سهم آن در بانک‌های دولتی بوده است. همچنین، در بین سپرده‌های بلندمدت، سهم سپرده‌های یک‌ساله در بانک‌های دولتی پس از یک روند افزایشی دچار کاهش شده، به گونه‌ای که سهم این سپرده‌ها پس از افزایش از رقم ۱۶/۴ درصد در پایان سال ۱۳۸۷ به ۱۹/۶ درصد در پایان سال ۱۳۸۸، به رقم ۱۷/۱ درصد در اسفند ماه سال ۱۳۸۹ کاهش یافت. طی نه ماهه سال ۱۳۹۰ این کاهش ادامه داشت و به رقم ۱۳/۳ درصد در پایان آذر ۱۳۹۰ رسید. سهم متغیر مورد اشاره در دوره مورد بررسی در بانک‌های غیردولتی کاهش یافته و از ۴۷/۵ درصد در پایان سال ۱۳۸۷ به ۱۹/۴ درصد در پایان سال ۱۳۸۸ و ۱۴/۲ درصد در اسفند ماه ۱۳۸۹ و ۱۰/۱ درصد در پایان آذر ۱۳۹۰ رسید. اگر چه طی این دوره سهم سپرده‌های پنج‌ساله در بانک‌های دولتی و غیردولتی افزایش یافته است، ولی سهم این سپرده‌ها در بانک‌های غیردولتی نسبت به بانک‌های دولتی با شتاب بیشتری افزایش یافته است.

شاخص ماندگاری سپرده‌ها که مدت زمان ماندن سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار نزد شبکه بانکی را نشان می‌دهد از ۱۹/۱ ماه در پایان سال ۱۳۸۷ به ۲۴/۷ ماه در پایان سال ۱۳۸۸ افزایش یافت و سپس به ۲۸/۶ ماه در پایان سال ۱۳۸۹ رسید. بهبود شاخص ماندگاری سپرده‌ها در نه ماهه سال ۱۳۹۰ نیز ادامه یافت و به ۳۰/۲ ماه در پایان آذر ۱۳۹۰ رسید. دلیل اصلی این افزایش، رشد ماندگاری در بانک‌های غیردولتی و تغییر ترکیب سپرده‌های بخش غیردولتی به نفع سپرده‌های پنج‌ساله بوده است.

از مهم‌ترین شاخص‌هایی که می‌تواند مدیریت منابع و مصارف بانک‌ها را نشان‌دهنده نسبت

تسهیلات اعطایی به بخش غیردولتی (بدون سود آتی) به سپرده‌های بخش غیردولتی است. این نسبت میزان اتکا بر منابع سپرده‌ای بانک‌ها برای اعطای تسهیلات به بخش غیردولتی را ارزیابی می‌کند. محدوده ۸۰ درصدی نسبت تسهیلات به سپرده‌ها با توجه به نسبت سپرده قانونی و سایر ذخیره‌گیری‌ها بیانگر دامنه قابل قبول توازن بین منابع و مصارف بانک‌ها است. بدیهی است، سطح مناسب برای این نسبت می‌تواند از کشوری به کشور دیگر (برحسب شرایط حاکم بر آن کشور) متفاوت باشد.

نسبت تسهیلات به سپرده‌ها در سطح شبکه بانکی در پایان آذر ۱۳۹۰ با ۳/۲ واحد درصد افزایش نسبت به پایان سال ۱۳۸۹، از ۹۷/۶ درصد به ۱۰۰/۸ درصد رسید. بخش عمده افزایش یاد شده از محل عملکرد بالای بانک‌های تخصصی در اعطای تسهیلات به بخش غیردولتی رخ داده است؛ به طوری که این نسبت در مجموعه بانک‌های تجاری دولتی و غیردولتی (شبکه بانکی بدون در نظر گرفتن بانک‌های تخصصی) تنها با ۱/۱ واحد درصد افزایش مواجه بود.

جدول ۱. نسبت تسهیلات به سپرده‌ها

(درصد)

تغییر نسبت در سال ۱۳۹۰	نسبت تسهیلات به سپرده‌ها		
	آذر ۹۰	۱۳۸۹	
-۳/۷	۸۴/۲	۸۷/۹	بانک‌های تجاری دولتی
۲۱/۲	۲۳۶/۱	۲۱۴/۹	بانک‌های تخصصی
۳/۰	۸۱/۲	۷۸/۲	بانک‌های غیردولتی
۳/۲	۱۰۰/۸	۹۷/۶	کل شبکه بانکی
۱/۱	۸۲/۰	۸۰/۹	شبکه بانکی بدون بانک‌های تخصصی

یکی دیگر از شاخص‌های مدیریت منابع و مصارف بانک‌ها، نسبت تغییر در مانده تسهیلات به تغییر در مانده سپرده‌ها است. با استفاده از این شاخص می‌توان وضعیت مدیریت نقدینگی در بانک‌ها را در یک دوره زمانی خاص مورد بررسی قرار داد. نسبت یاد شده در جدول صفحه بعد ارائه شده است. افزایش این نسبت در کل شبکه بانکی عمدتاً ناشی از عملکرد بالای بانک‌های تخصصی در زمینه اعطای تسهیلات در مقایسه با میزان تجهیز سپرده‌ها توسط آنها و افزایش این نسبت از ۴۲۳/۶ درصد

در نه‌ماهه ابتدایی سال ۱۳۸۹ به ۴۶۷/۱ درصد در مدت مشابه سال ۹۰ است. افزایش قابل توجه نسبت تغییر در مانده تسهیلات به تغییر در مانده سپرده‌ها در بانک‌های تخصصی ناشی از رویکرد توسعه‌ای آن‌ها در جهت اجرای تکالیف دولت برای تأمین مالی فعالیت بخش‌های مختلف اقتصادی به‌ویژه بخش مسکن بدون تجهیز منابع سپرده‌ای لازم برای ایفای این نقش می‌باشد.

جدول ۲. نسبت تغییر در مانده تسهیلات به تغییر در مانده سپرده‌ها

(درصد)

تغییر	نه ماهه اول ۱۳۹۰	نه ماهه اول ۱۳۸۹	
۵/۲	۱۲۶/۹	۱۲۱/۷	کل شبکه بانکی
۴۳/۴	۴۶۷/۱	۴۲۳/۶	بانک‌های تخصصی
۲۵/۱	۹۱/۵	۶۶/۴	شبکه بانکی بدون بانک‌های تخصصی

۶. جمع‌بندی

سال ۱۳۸۹، سال پر فراز و نشیبی برای اقتصاد کشور بود. در بعد خارجی، تحریم و در بعد داخلی، مهار تورم انتظاری در اقتصاد با ادامه اجرای برنامه هدمندسازی یارانه‌ها از مهم‌ترین اتفاقات این سال بود. در نه ماهه سال ۱۳۹۰، در بخش خارجی اقتصاد، تراز حساب کالایی حدود ۵۲ میلیارد دلار مازاد داشت که با احتساب خالص حساب‌های خدمات، درآمد و انتقالات، مازاد حساب جاری تراز پرداخت‌ها به ۴۶ میلیارد دلار رسید. در نتیجه عملکرد بودجه عمومی دولت طی نه‌ماهه سال ۱۳۹۰، تراز عملیاتی دولت با ۲۹۷۴۱۴/۹ میلیارد ریال و مجموع تراز عملیاتی و سرمایه‌ای بودجه عمومی دولت با ۱۹۸۲۶/۶ میلیارد ریال کسری مواجه شدند.

در بخش پولی، رشد نقدینگی در پایان آذر سال ۱۳۹۰ نسبت به پایان سال ۱۳۸۹ معادل ۱۰/۵ درصد و ضریب فزاینده نقدینگی ۱۳/۸ درصد بود. طی نه ماهه سال ۱۳۹۰ پایه پولی ۲/۹ درصد کاهش رشد داشت.

متوسط شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی، شاخص بهای تولیدکننده و شاخص بهای کالاهای صادراتی در دوازده ماهه منتهی به آذر ۱۳۹۰ نسبت به دوره مشابه سال قبل به ترتیب ۲۰/۶، ۳۷/۹ و ۱۲/۶ درصد رشد داشت.

در بازار سرمایه طی نهم‌ماهه سال ۱۳۹۰ همه شاخص‌های قیمتی نسبت به دوره مشابه سال گذشته با افزایش روبرو بودند. ارزش جاری بازار نسبت به مدت مشابه سال قبل ۳۷/۷ درصد افزایش داشت. تعداد و ارزش سهام داد و ستد شده در نهم‌ماهه سال ۱۳۹۰ نسبت به دوره مشابه سال قبل به ترتیب ۳۷/۴ و ۴ درصد کاهش یافتند.